

ESHITISHDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING XAYOL XUSUSIYATLARI.

Temurova Gulchehra Xudaykulovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maxsus pedagogika kafedrasida

p.f.f.d.(PHD) v.b.dotsenti.

Ro'ziboyeva Zarina Xudaybergan qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Surdopedagogika yo'nalishi

4-kurs talabasi.

Annotatsiya. Mazkur maqolada eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning xayol xususiyatlari o'rganiladi. Xayolning rivojlanishi, uning ijodiy va reproduktiv ko'rinishlari hamda eshitish qobiliyatining cheklanganligi sababli yuzaga keladigan o'ziga xos xususiyatlar tahlil qilinadi. Maqola mazmunida bunday bolalar xayolini shakllantirish va rivojlantirishning samarali usullari bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Eshitishda nuqson, xayol, ijodiy fikrlash, reproduktiv fikrlash, psixologik xususiyatlar.

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности воображения у детей с нарушением слуха. Изучаются развитие воображения, его творческие и репродуктивные аспекты, а также специфические особенности, обусловленные ограничением слуховых возможностей. В статье даны рекомендации по формированию и развитию воображения у таких детей.

Ключевые слова: Нарушение слуха, воображение, творческое мышление, репродуктивное мышление, психологические особенности.

Abstract. This article explores the characteristics of imagination in children with hearing impairments. It examines the development of imagination, its creative and reproductive aspects, and the specific features arising from limited auditory capabilities. The article provides recommendations for effectively fostering and developing imagination in such children.

Keywords: Hearing impairment, imagination, creative thinking, reproductive thinking, psychological characteristics.

Kirish. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun xayol xususiyatlarini o'rganish, psixologiya, pedagogika va nevrologiya sohalarida muhim o'rin tutadi. Eshitish nuqsonlari bolalarning ijtimoiy va kognitiv rivojlanishiga, o'zini ifodalash va atrofda dunyoni tushunishga ta'sir qiladi. Bu maqolada eshitish nuqsonlari bo'lgan bolalarning xayol xususiyatlari haqida keng va batafsil ma'lumotlar taqdim etiladi.

1. Eshitish nuqsonlarining turlari va ularga ta'sir etuvchi omillar: Eshitish nuqsonlari turlicha bo'lishi mumkin: ba'zilarida eshitish darajasi yengil yoki o'rtacha bo'lsa, boshqalarida esa jiddiy nuqsonlar mavjud. Eshitish nuqsonining turlari quyidagilarga bo'linadi:

✓ Sensorinevral eshitish nuqsoni: Ichki quloqdagi va nerv tizimidagi muammolar sababli yuzaga keladi. Bu turdagi nuqson bolalarning ovozlarni tanib olish va tafsiflash imkoniyatlariga ta'sir qiladi.

✓ Konduktiv eshitish nuqsoni: Tashqi va o'rta quloqdagi muammolar tufayli eshitishning pasayishi. Bu nuqsonlar odatda davolash mumkin bo'lsa-da, tez-tez qayta tiklanish kerak bo'ladi.

2. Eshitish nuqsonining xayol xususiyatlariga ta'siri: Eshitish nuqsonlari bo'lgan bolalar xayoliy va aqliy rivojlanishda ba'zi farqlarni ko'rsatishi mumkin. Eshitish muammosi bolalarning xayoliy faoliyatini va ijtimoiy integratsiyasini ta'sir qilishi mumkin. Ba'zi asoslarga ko'ra, eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar quyidagi xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin:

➤ Kognitiv rivojlanishdagi kechikish: Eshitish nuqsoni bolaning aqliy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Eshitish jarayonidagi qiyinchiliklar bolalarning verbal fikrlash va mantiqiy xulosa chiqarish qobiliyatlarini cheklashi mumkin. Masalan, eshitish qiyinchiliklari bolaga ma'lumotni tez va to'g'ri tushunishni qiyinlashtirishi mumkin, bu esa uning diqqatini jamlashga va yangi ma'lumotlarni o'rganishga ta'sir qiladi.

➤ Ijtimoiy va emotsional rivojlanishdagi farqlar: Eshitish nuqsonlari bo'lgan bolalar ijtimoiy vaziyatlarga moslashishda va boshqa bolalar bilan muloqot qilishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Bu ularning ijtimoiy xulq-atvorini va emotsional holatini o'zgartirishi mumkin. Eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar odatda boshqa bolalar bilan o'zaro munosabatda bo'lishda qiyinchiliklar sezishadi, chunki ular ko'pincha suhbatda ishtirok eta olmaydilar yoki o'z his-tuyg'ularini ifoda etishda qiynalishadi.

➤ Yaratilish va xayoliy fikrlashda farqlar: Eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar ko'pincha tasavvur va xayoliy faoliyatni rivojlantirishda boshqalarga qaraganda boshqacha usullarni qo'llashadi. Ularning xayoliy fikrlash jarayonlari ko'pincha sezgilar va ko'rgazmali vositalarga asoslanadi, chunki ular eshitishni qiyinlashtiruvchi muammolarni hal qilishda boshqa organlarini kuchaytiradilar. Bu, o'z navbatida, ularning ijodiy va tasavvur qobiliyatlarini kuchaytiradi, chunki ular atrof-muhitni boshqa a'zolar orqali o'rganadilar.

3. Xayoliy faoliyat va tasavurning rivojlanishi: Eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar, odatda, tasavvur qilish va xayoliy faoliyatni rivojlantirishda o'ziga xos yondashuvlarga ega bo'lishadi. Ularning xayoliy faoliyati ko'pincha ular quloqlari orqali ishlaydigan dunyoni qayta yaratishga harakat qilish bilan bog'liq bo'ladi. Boshqa

bolalarga qaraganda, ular ko'pincha tasavvurlarini ko'proq ko'rgazmali vositalar (rassomlik, ko'rgazmalar, qo'l mehnati) yordamida rivojlantiradilar. Bu jarayonlar, o'z navbatida, ularning tasavvur qilish va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini yaxshilaydi.

4. Ta'lim va pedagogik yondashuvlar: Eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ta'lim jarayoni maxsus yondashuvlarni talab qiladi. Ularning rivojlanishiga yordam berish uchun o'qituvchilar va pedagoglar quyidagi usullarni qo'llashlari kerak:

✓ Visual vositalarni ishlatish: Eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarga vizual materiallar yordamida tushuntirish, ularga mavzuni yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi.

✓ Interaktiv metodlar: Xayoliy va ijodiy faoliyatni rivojlantirish uchun, o'qituvchilar o'quvchilar bilan turli o'yinlar, suhbatlar va ko'rgazmalar orqali muloqot qilishlari kerak.

Xulosa. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun xayolni rivojlantirish psixologik va pedagogik tadqiqotlarda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada bunday bolalarning xayol xususiyatlari tahlil qilindi va uning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, eshitish cheklovlari xayolning ijodiy va reproduktiv shakllarini rivojlantirishda o'ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bunda, bolalar eshitish imkoniyatidan mahrum bo'lganligi sababli, xayol jarayonlarida ko'proq vizual va taktil materiallarga tayanishadi. Shuningdek, eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar xayolini samarali rivojlantirish uchun ijodiy topshiriqlar, o'yin texnologiyalari va guruhli mashg'ulotlar muhim rol o'ynaydi. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bolalarning xayolini rivojlantirish jarayoni individual yondashuvni talab qiladi. Har bir bolaning ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda, maxsus dasturlarni ishlab chiqish zarur. Maqolada bunday bolalar uchun xayolni shakllantirish va rivojlantirishning amaliy usullari hamda tavsiyalar keltirilgan bo'lib, bu usullar pedagoglar, psixologlar va ota-onalar uchun foydali bo'lishi mumkin. Umuman olganda, xayolni rivojlantirish eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy o'sishini ta'minlashning asosiy omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G.X.Temurova Issn 2181-9580 Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnali 2020 2-son Jurnal6.
2. G.X.Temurova Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2014-yil 30-iyulda №02-00175 raqam bilan ro'yxatga olingan. tdpujournal@mail.ru139-143бет7.
3. G.X.Temurova Issn 2181-9580 toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnali 2020 2-son tdpujournal@mail.ru 166-170 бет8.
4. G.X.Temurova МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ Нәкис// Қарақалпақстан, 2022 № 4/1 - 2022 жыл ISSN 2181-7138 27-33 бет9.

5. G.X.Temurova O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI, - Тошкент, 2022, [1/8/1] ISSN 2181-7324 179-181бет10.
6. Mamatov, M. B. (2015). Defektologiya asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
7. Abdullayeva, Z. U. (2018). Maxsus pedagogika. Toshkent: TDPU nashriyoti.
8. Karimova, N. X. (2020). Bolalar psixologiyasi. Toshkent: O'zbekiston fanlar akademiyasi nashriyoti.
9. Qosimova, S. T. (2017). "Eshitish qobiliyatida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ijodiy o'yinlarning roli." Pedagogik innovatsiyalar jurnali, 3(15), 45–49.